

Empel c.a.

Den 24sten Augustus 1898 bezocht ik deze kleine gemeente; ik reed van Oss over Lithoijen, Lith., Kessel, Ibare en Alen langs het Gewand naar Empel, en van daar weer terug naar 's Bosch.

Voor het raadhuis van Empel vond ik de kinderen, der openbare school met hunne onderwijzers; zij waren voorzien van slaggetjes, en brachten de liedjes ten gehoor, welke zij geleerd hadden ter eere van het Koninginnenfeest. —

Burgemeester Godschald, een zoon van den vroegeren burgemeester, ontving mij met zijn wethouders de Bekker en van Hertenwonder aan de trap van het raadhuis.

Op mijne audientie verscheen de Pastoor (Pompen ge. naamd); hij annonceerde, dat hij spoedig eene subsidie dacht te vragen voor den bouw van eene nieuwe kerk, waarop ik hem heb geantwoord, dat, wanneer de gemeenteraad die subsidie voteerde, er groote kans bestond, dat dit besluit door de hogere autoriteit geconfesereerd werd.

Het hoofd der school klaagde, dat een lek in het dak zijner woning niet tijdig hersteld werd, niettegenstaande hij den burgemeester daarmede in kennis had gesteld.

Daardoor was, nu het dak eindelijk gemaakt was, een deel der woning ten gevolge van vocht bijna onbewoonbaar, en groeiden de champignons aan het plafond, terwijl het behangsel zelfs op de spouwmuren niet meer hield. —

Na afloop van de audientie zat ik nog wat met b. en W. te praten. Het was vooral de wethouder de Bekker, die steeds het hooge woord voerde en den burgemeester wel wat in de schaduw stelde.

Toen er later een glas Rijnwijn moest gedronken worden, maakte het geen aangename indruk, dat de burgemeester den secretaris liet komen, door dezen een flesch uit een kass liet halen, de flesch liet ontkennen en liet inschenken, — waarop de secretaris weer heen mocht gaan. — Het had er veel van, alsof de secretaris de huisknecht van den burgemeester was. Den 18 Juni 1898 kwam ik weer in de gemeente. Ik reed,

Empel c.a.

na des oeklends Engelen bezocht te hebben, van 's Bosch over Empel, Gervandale, en het wildt naar Charan, en later lanop denzelfden weg terug.

Op het raadhuis vond ik den bevoegde met den methouder de Bekker; welhouder van Hiltum was voor zaken afwezig.

de Bekker vertelde mij, dat hij in der tijd de aannemer was geweest van den dijk te Kleverwaard, van Rossum naar Druemel; die dijk ligt te Rossum op 7. q. ell + St. P. en loopt tot Druemel geleidelijk a. b. ell' op, in verband met het verloop der rivier, en ligt te Druemel dus 8. 50 ell. — Op die dijk is later een basaltbesetting aangebracht; volgens de Bekker ligt de dijk dus hooger dan 7. q. ell + St. P.

De oorszaak van het de weinige welvaart, welke men alomt meer lanop den leasdijk ondervindt, niettegenstaande de grond daar zoo mooi is, zou gelegen zijn, in de watercrampen ten gevolge van de veelvuldige dijfbraaken; de menschen werden ^{is zamen} op gezamenhandert voor hand- en spandiesvaten; verloor 's winters ~~en~~ somtijds haren en goet, en haadden in het voorjaar ~~en~~ veel waterbeswaar (thudwater enz.) op hunne landerijen. Daardoor waren de menschen voor en na verplicht, de gronden, van welke ze eigenaaren waren, te verhuuren of te bewaren; daardoor heerscht er thans leenop de leas zoo weinig welvaart. —

Door het sluiten van Kleverwaard, door de dichting van het schansche opst, hebben al die misères nu op gehouden de bestanden, maar de welvaart is in de leasstreken nog niet terug gekeerd; de gronden zijn nog meestal in handen van uitwonende eigenaaren. —

De eigendommen van de gemeente bestaande voorgeveel uit onland lanop de dijk; door vader van Leynwaer, diegen bevoegde werd dat voorgevee onland aangelegd tot krijzbuschen; die welke buitenlands lijpen, worden alle jaren gebaad; die welke binnenlands lijpen waren later uitgeput, en worden voor en na tot houthand aangelegd.

Sinds de haren, ^{uit de leas} zoavel houthand gebuiken, komend niet de helft van ~~de~~ meer haren lanop de leas haren; ook de houthand uit 's Bosch en de stalthouder uit

Empel c.a.

den Bosch daen dat niet meer, teek wordk het haren nog veel te duur verhuikt, vooral ten gevolge van de concurrentie van de melkharen.

Het land wordk eerst gerooid; en later in den regel nog eens gerooid. Dit nu is een ongeluk voor den grond, die er niet tegen kan en totaal uitgeput raakt. — De ongelukige omstandigheden, dat er zachte percelen gemeenschappelijk bezit worden van meerdere eigenaaren is overal, dat maïs, dijk anders kan geschieden; dit percelen zijn bovendien niet om te bind en liggen ook niet busfelen slaten; daerom is het zoo moeilijk.

Daarvoor Bansen is een broer van den bevoegde van Alen, en een broer van den vicarigeneraal te 's Bosch hij goet een nieuwe kerke bouwen; hij krijgt daarvoor van de gemeente een subsidie van \$4000. — De gemeente wordk daarentegen ontlast van het onderhoud van den oude toren, die thans in eigendom laelhouwt.

De doctor van Kledel is armendoctor van Empel.

Volgens den bevoegde van Alen zou de ingekunde bevoegde van Empel (lyodschaal) 2 ton rijk zijn; diens gekunde broeder zou zeker 3 ton rijk zijn. —

De en W. prijzen zeer de geaardheid van de bevolking; het is een goed bouw slag van menschen; huraad zich ter niet in. —

gedwongen hurelijken kunnen zeldzaam voor; armelike geboden nog minder. —

Den 14 Mei 1906 kwam ik weer in Empel; ik reed er van uit den Bosch heen; ik bezocht dienselfden daeg Engelen en daarna nog Vlijmen, van waar ik naar den Bosch terug reed.

Na hopen zich niemand voor de audientie had aangevraagd, meldt dat ik twee uur met B. en W. te praten. Als nuak gevande had ook nu weer de welhouder de Bekker het hooze rood; heel veel byonders hoorde ik echter niet. De aftredende raadleden werden in 1905 bij candidaatstelling herkozen; de oude school werd afgebroken en door een doelmating gebouw vervangen.

Empel c. a.

De dokter uit Kleef is gemeente dokter; ~~bi~~ men roemt hem zeer; men maakt alleen de bemerking, dat hij aan niets geloofst, en zelfs te veel aan iedereen vertelt.

Er zullen in Empel ± 50 Protestanten wonen; vooral ook in den Dolder op het slot. Zij hebben geen afzonderlijken dominee, doch behooren kerkeelike onder Engelen. —

Men is zeer gelukkig, dat de laasmond open is; was dat niet het geval geweest, dan hadden we in den afgelopen winter zeker dijfbreuken te betreuren gehad. —

Den 2 April 1910 kwam ik weer in Engelen Empel; ik bezocht ook nog Bokhoven en Engelen.

Het vaaudhuis is afgebroken en wordt herbouwd naar plannen van Wany. Volgens de tekening belooft het een aardig gebouwtje te worden; het is aangebesteld voor ruim ymilk.

Ik word door H. en W. ontvangen ten huise vanden seere, havis, het eerste huis rechts van de kern. Het was daar heel netjes, mij dunkt meer dan een burgermans woning.

Bij raadsverkiezingen geen stemming; men is hier in Empel blijfbaar nog goed samen eens.

Om een ^{gebruiken} onderwijzer te behouden, streefde men hem, toen hij geen woning kon krijgen, een huis; hij betaalt 3% renten van de stichtingskosten.

Oud wief is er niets; Mr. Barstam sleepte alles mede naar den Bosch.

Gemeente heeft vele eigendommen; gieniet daarvan belangrijk inkomsten; burgemeester heeft mij belooft, een staat van exploitatie aan te leggen met een lebrant.

Dr. H. Kuydt uit Kleef is armen dokter; hij maekt een goed dokter zijn met veel hart voor zijne patiënten; maar hij maekt erg lastig zijn en veeselijke brommen als men hem haakt. —

Men krijgt moeite met de school te hewarnde; daar gaen thans 2 kinderen uit Stern en 16 uit Empel. School, vooral is slecht; schoolopziener dreigt, het loaal door den gereeshuntdigen inspecteur te laten afheuren. Men weet niet, wat te doen: een nieuwe school bouwen en den bestaanden — voor het onderwijs slechten — toestand; een onderwijzer voor 6 klassen bestendigen; — dan wel, de school

Empel c. a.

opheffen, en de kinderen naar de school te Empel laten komen; de afstand is zoo ver, en de weg, des winters vooral, voor de kinderen zoo moeielijk; maar voor het onderwijs, ook aan de school te Empel, alvoreen dan een onderwijzer meer zou komen, was het zeker veel beter.

De toestand van de armentklasfe is over het algemeen nog al voldoende; broods gebrek wordt door niemand geliden.

Om de toekomst van den velotwachter te verzekeren, plaatst men jaarlijks f 50 te zijnen name op een spaarbankboekje; komt de velotwachter te sterven, dan komt het bedrag aan zijne vrouw, of anders aan zijne kinderen; maekt hij gepensioneerde worden, dan wordt daarvan zijn pensioen betaald, f 150 per jaar, zoo lang als het bedrag daarvoor loereikend is; is het belijfe uitgeput, dan komt het ^{pensioen} bedrag verder uit de gemeentekas.

Na het water van den afgelopen winter is men dankbaar voor den laasmond; het scheelt wel een meter, dat er thans minder water voor den dijk stond dan vroeger.

Men gaf mij te verstaan, dat boners, Deerman te Engelen, den dijk zou doorgestoken hebben; toen ik er later den burgemeester van Engelen naar vroeg, bevestigde hij dat lewaad vermoeden; hij had gezien, toen de doorbraak gevallen was, dat een eindje verder, dan waar het gat in den dijk was, een geultje door den dijk was gegraven, om het water aan het loopen te krijgen, en op die manier een gat te laten spoelen.

Als het water op de rivier hoog is, dan merkt men niets van den vloed; is het water op de rivier laag, dan loopt bij vloed het water een halven meter op; is er dan sterke Noord Westervind, dan kan het water wel een meter oploopen.

Vrij gelegenheid van den bouw van de nieuwe kerke heeft gemeente den ouden toren afgebroken.

Den 12 juli 1910 kwam ik weer in Empel; dienzelfden dag bezocht ik ook nog de gemeente Engelen.

Wethouder van Nierum is ziek; voor audientie is er niemand; ik was dus uitsluitend op den burgemeester en rethouder van Nierum aan geveren, met wie nog al goed te praten was.

Empel e.a.

Dank de hulp van l. d. werkte den slotte het gemente bestuur van Alem mede aan de vernieuwing van de school te Eperwande; daar waren thans 15 kinderen uit Alem en 15 uit Empel op school.

Het nieuwe raadhuis, gebouwd naar plannen van Dony, voldeet goed; het kostte ± 7000.-; is een uit gebouwen.

Op de veldwachter werd in Rijks pensioen fonds aangenomen; het spaarbankboekje werd natuurlijk ingetrokken.

Een partijchap in gemeente; voor gemeenteraad is er nog nooit gekend.

Het is een ongeluk voor Empel, dat het land van jr tot jr verpacht wordt om te hooren; niemand heeft de belang bij dat het land in goede staat blijft; de menschen verloopden hun mest; jaarlijks gaaren er 5 scheps ladingen van 200 hl³ elle naar sluispen; die met geld dan fl. 60 tot 70.- de hl³. — Het land in Empel wordt niet bemest en gaat jaarlijks in waarde achteruit.

Den 30 Juli 1919 bezocht ik per auto van uit den Bosch de gemeenten Empel, Alem en Rosmalen.

De verkiezingen brachten geen verandering in de samenstelling van den Raad; men is het in Empel bleef over goed eens.

Alle eigendommen van gemeente worden publiek verhuurd; hetzij door W. m. W. hetzij door den notaris. Daarom is een staat van exploitatie der gemeentelijke bezittingen minder noodig.

De klok uit den afgebroken gemeente koren werd overgebracht naar den toren van de nieuwe kerk, waarin thans drie twee klokken hangen, een van de kerk en een van de gemeente.

Het tractement van den veldwachter is veel te laag; fl. 600 + vrije woning; het zal verbeterd worden.

Wethouder de Vekker voert gaarne het woord; hij is voorzitter van den Waerdband en vaakt zich zeer.

Den 2 den Juni 1923 bezocht ik Empel en Alem.

Empel e.a.

Wethouder de Vekker maakt mij een veel beteren indruk dan bij mijn bezoek in 1919. Hij redeneerde kalmen en verstandig, zonder zich op den voorgrond te dringen; hij gaf ook burgemeester Godschalk volop de eer, die hem als burgemeester toekwam. — Van wethouder v. d. W. open heb ik het geluid van diens stem niet gehoord; hij zweeg in seven talen.

Een wooningnood: met Rijkspremie werd eene woning gebouwd, en thans, zonder premie twee.

Empel is een rijke gemeente met waardevolle bezittingen; men heeft 4% plaatselijke inkomsten belasting en 50 procent personeel; gelukkige gemeente!

De opbrengst van het bandhout is niet veel meer; het land, met bandhout bestoken, ligt binnenshuis; het bandhout is versleten, de ommekeer van den grond en opnieuw bestoken geeft een slecht product. Bovendien zijn de prijzen slecht. — Van de waarden wordt daarom veel land gemaakt.

Van het kerkende ligt een inlaatsluik, voor laaswater; ontkreef een half uur in den antrek van de sluis van men den invloed van de bevolking bemerkten; op grooeren afstand van de sluis sterkt men er niet veel meer van. De gronden gingen door de laasmond verlegging zeer in waarde achteruit, omdat ze veel minder laas slib krijgen. — In 1922/23 werd drie keer door de sluis te Eperwande gelooeid.

De hooge gronden in den polder de Koornwaaie zijn meestal slecht zand.

Van den winter was er veel wat werkeloosheid; thans gelukkig niet meer. De uitkeeringen van het Rijk waren voldoende.

De sigarenfabriek van de Vekker — een braer van den wethouder, gaat niet heel goed; hij werkt voor eigen cliënteel, en geeft abnormaal menschen werk, als hij sigaren kan verkoopen; van daar, dat de werksweek soms slechts 4 of 5 dagen bedraagt. — de Vekker leidde zijn personeel

Impel c.a.

zelf op. Het schijnt, dat hij beste sigarenmakers heeft.

Een autobus, uit Lillo, langz den dijk naar den Wasch.

Er wordt veel onderwijs gegeven; er is weinig liefhebberij voor.

Den onlangs wijzer te gewanode heeft de landbouw alite en gaf een cursus in landbouw boekhouden.

De administratie ter secretarie liet alles te wenschen over. Robbers zal er over een memorandum of vier vragen naar toe moeten.